

ЕТНОЛОГИЈА СРБА У МАЂАРСКОЈ: СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

БУДИМПЕШТА - БЕОГРАД, 2013

ЕТНОЛОГИЈА СРБА У МАЂАРСКОЈ:
СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

Српски институт – Етнографски институт САНУ
Будимпешта – Београд
2013

SERBIAN INSTITUTE
Collection of Papers

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Collection of Papers, Volume 29

**ETHNOLOGY OF SERBS IN HUNGARY:
SITUATION AND PERSPECTIVES**

Editors in chief

Pera Lastić

Dragana Radojičić

Editors

Pera Lastić

Mladena Prelić

Secretary

Zoltán Bada

The content of the publication was accepted at the meeting
of the Editorial Board of the Institute of Ethnography SASA,
April 23th 2013

BUDAPEST – BELGRADE 2013

СРПСКИ ИНСТИТУТ
Зборник радова

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Зборник 29

ЕТНОЛОГИЈА СРБА У МАЂАРСКОЈ: СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

Главни и одговорни уредници
Пера Ластих
Драгана Радојичић

Уредници
Пера Ластих
Младена Прелић

Извршни уредник
Золтан Бада

Садржај зборника бр. 29 усвојен је на седници
Редакције Етнографског института САНУ одржаној
23. априла 2013. године

БУДИМПЕШТА – БЕОГРАД 2013

ЕТНОЛОГИЈА СРБА У МАЂАРСКОЈ: СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

Штампање зборника је помогао
Фонд Министарства за људске ресурсе Мађарске.

Уредници
Пера Ластих
Младена Прелић

Извршни уредник
Золтан Бада

Издавачи
Српски институт – Будимпешта
Етнографски институт САНУ – Београд

За издавача
Пера Ластих
Драгана Радојичић

Рецензенти
академик Војислав Становчић
др Гордана Благојевић

Превод (мађарски језик)
Золтан Бада
Пера Ластих

Превод (енглески језик)
Гордана Ристић

Лектор и коректор (српски језик)
Јасмина Станковић

Лектор и коректор (мађарски језик)
Ксенија Сушић-Марков

Компјутерски слог и штампа
Alfa Press Design Kft.

Тираж: 500

ISBN 978-963-08-8520-1
ISBN 978-86-7587-072-2

САДРЖАЈ

Предговор.....	7
Пера Ластих: <i>Етнoлoшкa истраживања Срба у Мађарској и Српски институт</i>	10
Марија Киш: <i>Пола века истраживања етнографије и етнологије Срба у Мађарској</i>	17
Душан Дрљача – Младена Прелић: <i>На добром путу: Етнологија Срба у Мађарској</i>	23
†Ђуро Шарошац: <i>Сећање на оснивање „Јужнословенског базичног музеја” у Мохачу и сакупљање етнографског материјала међу Србима у Мађарској (1965-1999)</i>	38
Ђуро Франковић: <i>Митска бића у веровањима Срба у Мађарској</i>	45
Боривој Рус – Пера Ластих: <i>Етнографска истраживања међу Србима у Десци</i>	49
Драгана Радојичић: <i>Етнографски институт САНУ и сарадња са Српским институтом – Будимпешта</i>	59
Младена Прелић: <i>Етнички идентитет Срба у Будимпешти и околини: истраживања Етнографског института САНУ</i>	65
Мирослава Лукић-Крстановић – Мирјана Павловић: <i>Срби у Батањи: Истраживања Етнографског института САНУ</i>	77
Милеса Стефановић-Бановић: <i>Етнoлoшкa истраживања на основу архивских извора Епархије будимске: значај и могућности</i>	85
Биљана Сикимић: <i>Преглед теренских истраживања Срба у Мађарској обављених у оквиру Балканолошког института САНУ, Београд (2001–2010)</i>	93
Јелена Јовановић: <i>Српска етномузикологија и музичка традиција Срба у Мађарској: стање и перспективе</i>	103
Коста Вуковић: <i>Основни приступ и циљеви пројекта „Слика и памћење – програм евидентирања, дигитализације и обраде старих и архивских фотографија о Србима у Мађарској”</i>	111

Золтан Бада: <i>Библиографија етнографије Срба у Мађарској: смернице за остваривање једног научног пројекта</i>	115
Ана Ковачова: <i>Резултати и искуства етнографских истраживања Словака у Мађарској</i>	125
ПРИКАЗИ	135
Борислав Рус: <i>Два часописа из едиције посвећене етнографији и етнологији националних мањина у Мађарској: Етнографија Јужних Словена у Мађарској (1975–1993) и Етнографија Срба у Мађарској (1997–)</i>	137
Золтан Бада: <i>Поводом стоте годишњице излажења једне књиге о Србима у Угарској (Велимир Југа: Срби у земљама свете круне Угарске)</i>	147
ЕТНОЛОГИЈА СРБА У МАЂАРСКОЈ: СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ (ПРОГРАМ НАУЧНОГ СКУПА)	153
ИЗВЕШТАЈ О РАДУ ОКРУГЛОГ СТОЛА	159
ЗАКЉУЧЦИ	163
ETHNOLOGY OF SERBS IN HUNGARY: SITUATION AND PERSPECTIVES (SUMMARIES)	167
MAGYARORSZÁGI SZERBEK ETNOLÓGIÁJA: HELYZETKÉP ÉS TÁVLATOK (ÖSSZEFOGLALÓK)	179

Драгана Радојичић

Етнографски институт САНУ, Београд

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ И САРАДЊА СА СРПСКИМ ИНСТИТУТОМ – БУДИМПЕШТА¹

Сажетак: У раду је сумарно приказана делатност Етнографског института САНУ 1947–2010, с кратким освртом на текуће пројекте, издавачку делатност, међународну сарадњу и кадровску структуру. На основу тих капацитета и досадашњег рада, може се реално планирати наставак рада на етнолошком проучавању Срба у Мађарској, у сарадњи са представницима саме заједнице, пре свега са Српским институтом из Будимпеште, основаним 2009. године.

Кључне речи: Етнографски институт САНУ, научно-истраживачки рад, међународна научна сарадња, етнолошка проучавања Срба у Мађарској.

Отпочела је шездесет и четврта година од када је донета одлука о оснивању Етнографског института Српске академије наука и уметности,² чији је првобитни задатак био да *организује систематско и планско проучавање насеља и порекла становништва, народног живота, обичаја и веровања, као и фолклора у нашој земљи и код наших народа ван Југославије.*³ Етнографски институт САНУ дефинисан је од оснивања као централна научна институција која се бави научноистраживачким радом из области етнологије у Србији.

Још давне 1894. године, на предлог академика Стојана Новаковића, Етнографски одбор при Српској краљевској академији (СКА) почео је са штампањем Српског етнографског зборника (СЕЗБ), са циљем да се у њему објављују резултати истраживања живота и обичаја српског народа. Издавање Српског етнографског зборника представљало је наставак и темељито проширење делатности Друштва српске словесности (основаног 1847. г.) и Српског ученог друштва (основаног 1865), у чијим су издањима били заступљени описи српских предеоних целина. Програм систематских и стручних етнографских истраживања на основу упитника уведен је у СКА 1886. године.⁴

¹ Овај текст је резултат рада на пројекту 177028, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

² Овај текст односи се на период до 2010. године. Даљи рад Етнографског института САНУ, актуелни пројекти и активности могу се видети и на интернет страници <http://www.etno-institut.co.rs/>

³ *Статут Етнографског института САНУ* из 1947. године.

⁴ Више о историјату оснивања Института в.нпр. у Атанасије Урошевић, *Развој и рад Етнографског института Српске академије наука и уметности (1947-1972)*. У: *Гласник ЕИ САНУ* 21, Београд 1972, 5-12.

Почеци рада ове установе били су обележени амбивалентним програмом настављања традиције из XIX века, истовремено са налажењем сопственог места у новом друштвеном окружењу. Пут који је пређен од тада до данас могао би се најкраће окарактерисати као пут све већег теоријског осветљивања етнологије, уз сва успутна „кривудања”, па и незавршеност тог процеса, као и уз стално присутно, до данас неразрешено, питање друштвене улоге етнологије, односно њене маргинализације у поређењу са другим друштвеним наукама.⁵

Рад Етнографског института могао би се поделити на основу истраживачког процеса у више целина:

До половине осамдестих година XX века истраживана је цела територија Србије и то у области фундаменталних етничких истраживања – етничка слика области, култура становања, градитељство, привреда, обичаји, фолкор и истраживања трансформација културе, насталих услед индустријализације и урбанизације, и великих јавних радова (изградња колубарског басена, ХЕ Ђердап и пруге Београд-Бар). Проучавање урбаних средина, била су систематски организована, а резултати објављивани у издањима Института.

Промене настају деведесетих година XX века када долази до великог померања становништва, што је резултирало културном измешаношћу, а ови процеси нису праћени организованим етнолошким истраживањима, пре свега због распада бивше Југославије и ратних догађања, те немања довољно слуха и средстава за оваква истраживања.

Затим отпочиње рад на проучавању савремених етничких процеса, кроз проучавање народне културе, етничког идентитета, међуетничких комуникација, културних адаптација, принципа на којима се заснивају друштвени односи, као и односи према мањинама у мултикултуралном српском друштву.

Значај истраживања огледа се у тежњи ка синтези теренског, теоретског и аналитичког приступа проблематикама као што су процеси промена у структури становништва, у динамичном развоју и транзицији обележеној сталним миграцијама и трансформацијама културе и друштва, као и осавремењавањем и унапређивањем методолошког и теоријског рада на регионалним, тематским и општим етнолошким и антрополошким проблемима.

Истраживачки задаци који су формулисани током вишедеценијског рада Института могу се систематизовати на следећи начин:

Унапређивање теоријско-методолошких сазнања из области етнологије/антропологије, стварање обимног, систематизованог етнографског фонда, организовање комплексних етнолошких и антрополошких истраживања, сарадња са сродним научноистраживачким и културним институцијама у земљи и иностранству, учествовање и организовање научних

⁵ М. Прелић, Првих шездесет година Етнографског института САНУ (1947-2007): осврт на пређени пут. У: *Слике културе некад и сад*, Зборник 24, Етнографски институт САНУ, Београд 2008, стр. 9.

конференција, предавања, студијских боравака, едукација кроз стручне консултације и предавања; усавршавање нових кадрова – државних стипендиста, публикавање резултата научних истраживања, архивирање етнологске грађе, необјављених рукописа, антропогеографских мапа и скица, видео и фото документације, пружање библиотечких услуга.

Те задатке је на крају 2010. године обављало 26 научника – сарадника института: 12 доктора наука, 14 магистара и 5 запослених у администрацији-стручне службе. У том погледу Институт се током претходне деценије видљиво развијао и унапређивао. Ради упоређења, на крају 2001. године у Етнографском институту је било запослено 13 научних радника (од тога 2 доктора наука, 11 магистара истраживача), и 6 запослених у администрацији (стручне службе).

Етнографски институт САНУ публикује научне резултате у више својих издања од којих су најзначајнији часопис *Гласник*, установљен 1952. године, и едиција *Посебна издања*, у којој се публикују монографије, претежно сарадника Института, али и других етнолога или научника из сродних дисциплина. Осим тога Институт као своју повремену едицију издаје и *Зборник*, *Библиотеку Животопис*, и друга повремена издања, међу којима се истиче *Српски митолошки речник*.⁶ Конкретно, у претходној деценији изашло је десет бројева *Гласника* Етнографског института САНУ – од броја XLVIII до LVIII. Од 2007. године и броја LV, *Гласник* излази у две свеске, од којих је свеска 2 на енглеском језику. Поред тога, обновљена је едиција *Зборник радова ЕИ САНУ* (2005). Изашло је укупно 6 *Зборника* и један *Етнокултуролошки зборник* (Сврљиг 2001). У едицији *Посебна издања ЕИ САНУ* (монографије) издато је укупно 27 публикација. Изашла је и једна свеска из *Библиотеке Животопис* (бр. 5).

Етнографски институт САНУ започео је сарадњу са *Интернет библиотеком Србије за хуманистичке науке и уметности* и са другим интернет библиотекама. Циљ је што шира презентација достигнућа научника који своје радове објављују у издањима Института публици – стручној и научној, домаћој и међународној јавности. Из истих разлога Институт ради и на својој медијској презентацији. У оквиру тога запајају се следеће активности:

Институт се редовно представља са својим издањима на Међународном сајму књига у Београду, јавно промовише своја издања у земљи (Библиотека града Београда) и у иностранству.

Поводом јубилеја ЕИ САНУ, 2007. године, по први пут је снимљен филм у трајању од 33 мин.: Етнографски институт САНУ – 60 година постојања, у продукцији документарног програма РТС-а.

Истраживачи ЕИ САНУ током овог периода били су присутни и у домаћим и у страним медијима (штампаним и електронским).

Креиран је лого Института.

⁶ Публикације Етнографског института САНУ могу се видети на: <http://www.etno-institut.co.rs/cir/publications.php>

Квалитет рада у Институту потврђују и награде које су истраживачи добијали. У 2004. години истраживачима ЕИ САНУ додељено је 9 награда – две за етнолошки филм, једна за издавачку делатност и 6 награда истраживачима за научноистраживачки рад од Министарсва за науку, а више за издавачку делатност у 2008. години. Године 2007. – установљена је и Награда ЕИ САНУ (бијенална), која се додељује у две категорије: за најбољу књигу и за укупни допринос етнологији и антропологији.

Истраживачи су у периоду од 2001. до 2005. године били ангажовани на два пројекта: *Савремена сеоска и градска култура – путеви трансформације* и *Традиционална култура Срба – системи представа, обреда и социјалних институција*.

Ове 2010. године се завршава петогодишњи пројектни циклус и то на пројектима:

1. *Србија између традиционализма и модернизације – етнолошка и антрополошка проучавања културних промена*

Значај пројекта је у сагледавању промена у начину живота на релацији традиционално/савремено руралних и урбаних средина, а као последице политичких, економских и друштвених процеса. Истраживања на Пројекту обухватају другу половину XX века коју су обележили друштвени процеси – урбанизација, модернизација, секуларизација, десекуларизација, транзиција – који су иницирали корените промене у традиционалној култури.

2. *Антрополошка испитивања комуникације у савременој Србији*

Пројекат испитује развој система/форми културне комуникације у различитим културама у Србији, њихову повезаност са социјалном структуром и типовима културног окружења. Пројекат обухвата истраживање заједница са усменом традицијом (на примеру Рома и Влаха) и савремене популарне културе у Србији. Циљ овог пројекта је да објасни како људи примају и користе информације и како користе различите форме комуникације као основ за изградњу социјалног/културног идентитета.

3. *Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори*

Првенствени циљ пројекта је да допринесе разумевању значења и перспектива мултиетницитета у савременом свету, посебно у Србији и региону Балкана / југоисточне Европе, са нагласком на проблемима етничких мањина, њиховог положаја и процеса етничких идентификација.

Водећи рачуна о значају, квалитету, као и о научном нивоу остварених резултата, како по питању учешћа истраживача на међународним скуповима, одржаним предавањима у земљи и иностранству, комуникацијом са широм научном заједницом и посебно публикованим резултатима у науч-

ним часописима, такође у земљи и иностранству, научници у Етнографском институту САНУ одржавају квалитет и ниво резултата испуњавајући своје циљеве, радећи на пројектима које финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије. Етнографски институт САНУ организатор је бројних научни скупова, конференција, трибина и предавања на којима окупља научнике из сродних научних дисциплина из земље и иностранства. У периоду од десет година о коме је реч, Етнографски институт САНУ организовао је укупно 12 научних скупова (5 у суорганизацији). Поред тога у 2003. години одржана су три циклуса Трибине Етнографског института САНУ, а са њиховом организацијом настављено је током 2008. и 2009. године. Истраживачи су такође у великом броју учествовали са радовима на међународним научним скуповима у иностранству и у земљи. Имали су неколико иностраних стипендија (Грчка, Холандија, Енглеска) и одржана су предавања на иностраним универзитетима (Словенија, Италија, Грчка, САД).

Богата међународна сарадња ЕИ САНУ реализује се кроз међународне билатералне пројекте, студијске боравке и учешће на конференцијама.⁷ Етнографски институт САНУ обновио је и даље развио сарадњу са институтима у оквиру академија наука у Бугарској, Русији и Словенији, потписани су уговори о сарадњи са сродним институтима Словачке и Чешке академије наука, као и Масариковим универзитетом у Брну – укупно је потписано 5 уговора о међународној научној сарадњи.

У оквиру међународне сарадње наставља се рад и у оквиру дугогодишњих успешних контаката са колегама из Мађарске. Ова сарадња је отпочела као део међуакадемијске научне сарадње САНУ и МАН осамдесетих година прошлог века, али се последњих година реализује кроз сарадњу са мањинским српским организацијама: Српском самоуправом у Будимпешти, Самоуправом Срба у Мађарској, Месном српском самоуправом у Батањи.⁸

У добре научне праксе рада овога Института спада и научна сарадња са тек основаним Српским институтом у Будимпешти, а први корак је суорганизација научног скупа *Етнологија Срба у Мађарској: стање и перспективе*. Жеља нам је да успоставимо дугорочну сарадњу у области истраживања етнологије Срба у Мађарској са Српским институтом – Будимпешта који је основан од стране Самоуправе Срба у Мађарској и то са циљем да организује, помаже и подстиче научна истраживања о прошлости и садашњој друштвеној стварности Срба у Мађарској, а истраживачи Етнографског института САНУ на научно утемељен начин указују на

⁷ Више о томе видети на: <http://www.etno-institut.co.rs/cir/cooperation.php>

⁸ В. Дрљача, Душан и Младена Прелић, Искуства Етнографског института у проучавању Срба у окружењу, у: *Положај и идентитет српске мањине у југоситочној и централној Европи*, САНУ, Научни скупови СІХ, Одељење друштвених наука 25, Међуодељенски одбор за проучавање националних мањина и људских права, Војислав Становчић (уредник), Београд 2005, 281-290.

најважније промене и трансформације друштвених и културних односа у садашњем друштву, што је гаранција за добру и научно утемељену сарадњу. Ова национална, научноистраживачка установа улаже напоре да прошири подручје етнолошких и антрополошких истраживања и комуникацију са сродним дисциплинама и институцијама у земљи и свету.

За очекивати је да овај научни скуп установи јасне циљеве и задатке етнолошких истраживања о Србима у Мађарској, те укаже на смернице будућих истраживања узимајући у обзир досадашње резултате – од спорадичних етнографских записа до систематских савремених проучавања, како руралних тако и урбаних средина.

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

39(=163.41)(439)(082)
159.922.4(=163.41)(439)(082)
323.1(=163.41)(439)(082)

НАУЧНИ скуп Етнологија Срба у Мађарској : стање и перспективе (2010 ;
Будимпешта)

Етнологија Срба у Мађарској: стање и перспективе / главни и одговорни
уредници Пера Ластих, Драгана Радојичић ; уредници Пера Ластих, Младена
Прелић ; извршни уредник Золтан Бада ; [превод (мађарски језик) Золтан
Бада, Пера Ластих, превод (енглески језик) Гордана Ристић]. - Београд :
Етнографски институт САНУ ; Будимпешта : Српски институт, 2015
([Будимпешта] : Alfa Press Design). - 192 стр. : илустр. ; 24 см. -
(Зборник радова / Српски институт) (Зборник / Етнографски институт Српске
академије наука и уметности; 29)

На спор. насл. стр.: *Ethnology of Serbs in Hungary: Situation and
Perspectives*. - "Зборник ... садржи радове са научног скупа који је под
истим називом одржан 19. и 20. новембра 2010. године у Будимпешти ..." -->
Предговор. - Тираж 500. - Стр. 7-8: Предговор / Пера Ластих, Младена
Прелић. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз
сваки рад. - Summaries ; Összefoglalók.

ISBN 978-86-7587-072-2 (ЕИ)
ISBN 978-963-08-8520-1 (СИ)

1. Српски институт (Будимпешта) 2. Етнографски институт САНУ(Београд) 3.
Мађарско етнографско друштво (Будимпешта). Народна секција
а) Срби - Етнoлошка истраживања - Мађарска - Зборници б) Срби -
Национални идентитет - Мађарска - Зборници
COBISS.SR-ID 215621388